

арасындағы байланыс қызметін атқарған кезде дипломатияны дәстүрлі модельден арылтады. Шетелдік өкілдер бұған дейін қабылдаушы елдің жұртшылығына газеттер, кітаптар, қоғамдық баяндамалар арқылы жүгінді, бірақ қазір оны делдалсыз, тәулік бойы, интерактивті және жиі бейресми жолмен жасауға болады.

Сонымен, ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қазіргі заманғы әлеуеті бастапқы мақсатын да асып түсті. Олардың халықаралық қатынастардағы маңызды факторы ретіндегі рөлі мемлекеттер мен әлемдік саясаттың басқа да субъектілері арасындағы коммуникациялық байланыстарды жаңғырту мен жеңілдетуге ғана мүмкін емес. Ақпараттық және коммуникациялық технологиялар әлемдік саясаттың ерекше күші болып табылады және халықаралық қатынастардың дәстүрлі салаларында да, желілік кеңістікте де олардың ықпалын таратады. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар факторы оң потенциал ретінде, сондай-ақ әртүрлі ақпаратты теріс пайдаланумен байланысты теріс әсері бар. Сонымен қатар, ақпараттандырудың (киберқылмыс, ақпараттық терроризм) жағымсыз көріністерін азайту мақсатында жаңа технологияларды пайдалануды және таратуды жасанды шектеу өте жағымсыз болып табылады және «қоғамның мүдделерін қамтамасыз етудің» көзге көрінбейтін және пассивті саясаты болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Пермякова Л. Цифровая дипломатия: направления работы, риски и инструменты. Российский совет по международным делам, 27 сентября 2012 // http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=862#top
2. Сурма И.В. Цифровая дипломатия в глобальной политике / Государственное управление. Электронный вестник. 2015. Апрель. – Вып. № 49. – С. 221- 243.
3. Цветкова Н. Программы Web 2.0 в публичной дипломатии США. США и Канада: Экономика, политика, культура. 2011. № 3. С. 109-122.
4. Эпова М.А. Цифровая дипломатия в странах Азии // Политика, государство и право. 2015. № 1 [Электронный ресурс]. URL: <http://politika.snauka.ru/2015/01/2289> (дата обращения: 07.02.2019).
5. Digital Public Diplomacy: How Chinese Social Media Is Changing the Way Diplomatic Missions in China Engage with Local Audiences [Электронный документ] <http://daoinsights.com/digital-public-diplomacy-how-chinese-social-media-is-changing-the-way-diplomatic-missions-in-china-engage-with-local-audiences/#sthash.jSWNT7Ax.dpuf>
6. Евдокимов Е. Политика Китая в глобальном информационном пространстве // Международные процессы [Электронный документ] <http://www.intertrends.ru/twenty-fifth/009.htm>
7. Смирнов А. Современные информационные технологии в международных отношениях. М., 2017. С. 351.

МРНТИ 11.01.29

<https://doi.org/10.51889/2020-1.1728-8940.23>

Б. Жарқын

*Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті,
Қазақстан*

2019 ЖЫЛҒЫ ҚЫТАЙДЫҢ САУДА САЯСАТЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

2020 жылдан бастап адамзат ХХІ ғ. екінші он жылдығына қадам басты. Артымызда қалған 2019 жылда болған оқиғалар барлығына беймәлім емес. Мәселен, әлемдік экономика құлдырап, ақпараттық технологиялар қарқынды даму кезінде, халықаралық саудада көптеген өзгерістер орын алды. Халықаралық саудадағы өнеркәсіп және өндірістік тауарлардың үлесі өсіп, Қытай мен Оңтүстік Корея сияқты дамушы елдерде айтарлықтай ілгерілеу байқалды. Шекаралық электронды сауда халықаралық сауда әдістеріне үлкен өзгерістер әкеліп, АҚШ-тың басқа елдерден келген тауарларға қосымша салық енгізуіне байланысты, халықаралық сауда қақтығысы күшейіп, ЕО және АСЕАН сияқты аймақтық экономикалық интеграция ұйымдарының аймақаралық саудасы күрделене түсті. Күрделі жағдайлар әсіресе көршіміз Қытай Халық Республикасына да әсер етті. Бұл мақалада 2019 жылғы Қытайдың сыртқы сауда жетістіктері және сыртқы саудаға қатысты

саяси жоспарлары мен шаралары жазылған. Сонымен қатар, бұл мақалада автор Қытай мен АҚШ арасындағы сауда қатығыстардың нәтижесінде қытайға тиген әсерін атап айтқан.

Түйін сөздер: Қытай, өндіріс, саясат, экономика, сауда, қатығыс, сауда саясаты, Бір белдеу - бір жол.

Жарқын Б.

*Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана
г. Алматы, Казахстан*

ОСОБЕННОСТИ ТОРГОВОЙ ПОЛИТИКИ КИТАЯ В 2019 ГОДУ

Аннотация

Начиная с 2020 года, человечество пошло к второму десятилетию XXI века. Все оставшиеся за нами события в 2019 году не все известны, например, когда происходит спад мировой экономики, развиваются информационные технологии, произошли значительные изменения в международную торговлю. Возросла доля промышленных и производственных товаров в международной торговле, наблюдался значительный прогресс в таких развивающихся странах, как Китай и Южная Корея. Пограничная электронная торговля приводит к значительным изменениям в методах международной торговли. В связи с введением США дополнительных налогов на товары из других стран, усилился международный торговый конфликт и усложнялась межрегиональная торговля региональными организациями экономической интеграции, такими как ЕС и АСЕАН. Серьезные ситуации особенно повлияли на нашего соседа Китайскую Народную Республику. В данной статье отражены внешнеполитические достижения Китая в 2019-м году и политические планы и меры, касающиеся внешней торговли. Кроме того, автор отметил влияние торговли между Китаем и США на Китай.

Ключевые слова: Китай, производство, политика, экономика, торговля, конфликт, торговая политика, «Один пояс - один путь».

B.Zharkhyn

*Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages
Almaty, Kazakhstan*

FEATURES OF CHINA'S TRADE POLICY IN 2019

Abstract

With the beginning of 2020, human society has entered the second decade of the 21st century. The past year 2019 is a very special year. With the global economic recession and the rapid development of information technology, international trade has undergone significant changes in many aspects. Significantly enhance the proportion of manufactured goods in international trade, emerging economies such as China, South Korea rise obviously, cross-border ecommerce to promote the reform of international trade way, the United States to other countries to impose tariffs the more intense and direct trade protection measures of international trade frictions escalating, the European Union and ASEAN regional economic integration organizations such as the area of trade is more complicated. This article discusses the achievements of China's foreign trade in 2019 and its political plans. Also noted the impact on China of trade tensions between the United States and China.

Keywords: China, production, politics, economics, trade, conflict, trade policy, «One belt - one way».

2019 жыл Қытай үшін ерекше жыл болып саналады. Бұл жылы көршіміз Қытай Халық Республикасы 70 жылдық мерейтойын атап өтті, оған қоса Қытай мен Америка Құрама Штаттары арасындағы дипломатиялық қатынастардың орнатылғанына 40 жыл толды. Осы жылы Қытай-АҚШ сауда-саттық шиеленісі күшейіп, Қытайдың сыртқы саудасы бұрын-соңды болмаған сыртқы қысымға ұшырады. Соған қарамастан, Қытайдың сыртқы саудасы тұрақтылық пен табандылық танытты [1].

2019 жылдың алдыңғы 11 ай көрсеткіші бойынша, Қытайдың импорт пен экспорттың жалпы құны - 28,5 триллион юаньды құрады, былтырғы жылға салыстырғанда 2,4%-ға өсім көрсеткен. Оның ішінде экспорт 15,55 трлн юань, былтырғы жылға салыстырғанда 4,5% өсті, импорттың көлемі 12,95 трлн юань құрады, бұл өткен жылмен бірдей көрсеткіш болды, онымен қоса сауданың профициті 2,6 трлн юань болып 34,9%-ға өсті. Қызмет экспорты қарқынды өсуін жалғастыруда, Қызмет көрсету саудасының тапшылығы азайды. Алдыңғы 9 айлық көрсеткіш бойынша, қызметтердің жалпы импорты мен экспорты 402,8 млрд юань болды, былтырғы жылға салыстырғанда өсімі 3%, оның ішінде, экспорт 1420,84 миллиард юань, өсімі 9,4%. Импорт 260,196 млрд юань, 0,2%-ға төмендеді. Қызмет саудасының тапшылығы 118,11 млрд юань болды, былтырғы жылмен салыстырғанда 9,8% төмендеді. Алдыңғы 9 айда тауарлар мен қызметтердің таза экспорты жалпы ішкі өнімге 19,6% үлес қосты [2].

Бір неше жылдан бері, ішкі факторлардың, әсіресе еңбек шығындарының өсуіне байланысты, халықаралық бәсекелестік жағдайында сыртқы сауда кәсіпорындары үлкен қысымға ұшырады, Қытай-АҚШ сауда-саттық шиеленісі Қытайдың сыртқы саудасына одан әрі күрделі жағдайға әкеліп соқты [3]. 2019-шы жылы АҚШ-тың тарифті көтеру саясатының әсері одан әрі айқын көрінді. Әлемдік сауда және инвестициялар құлдырап, дүниежүзілік банк, халықаралық валюта қоры жаһандық экономикалық өсім болжауын бірнеше рет төмендетті. Осындай ішкі және сыртқы күрделі мәселелердің аясында, Қытай үкіметі бірқатар тұрақтандыру саясаттарын шығарды. Салықты төмендету арқылы кәсіпорындардың даму қарқынын көтеріп, сыртқы сауданы дамыту қабілетін нығайтты. 2019 жылы салықтар мен алымдарды төмендету негізінен жеке салық реформалау, шағын және микро кәсіпорындар үшін салықты азайту саясаты, қосылған құнға салынатын салық реформалау және әлеуметтік сақтандыру төлемдерін төмендетудің жаңа саясаты сияқты жоспарлар іске асты.

Ішкі және халықаралық ережелердің үздіксіз интеграциясына ықпал ету және қытайлық кәсіпорындардың жаһандануға қатысуының әртүрлі институционалдық шығындарын азайту мақсатында Қытай үкіметі: инвестициялардың ашық қол жетімді жүйесін енгізу; еркін сауда аймағының тәжірибелік аясын кеңейту; жаңадан шетелдік инвестициялық құқықтық жүйені енгізу; зияткерлік меншікті қорғауды нығайту сияқты бір қатар стратегиялық шешімді жасады. Жоғарда аталған шаралар кәсіпорынның өміршеңдігі мен шығармашылығын ынталандырып, әділ бәсекелестік ортаны құруға үлес қосады [4]. Ішкі бизнес ортасын жақсартумен қатар, Қытай халықаралық ынтымақтастық арқылы компаниялардың шетелде болатын институционалдық шығындарын азайтуға тырысып жатыр. Мысал келтірсек, кедендік рәсімдеу жүйесінде халықаралық ынтымақтастықты тереңдету арқылы «Бір жол - бір белдеу» бағдарламасына қатысқан елдермен кедендік ынтымақтастықты нығайтып, Қытай-Еуропа темір жол дамуына қолдау көрсету арқылы кәсіпорындарға әр түрлі ыңғайлылық әкеліп қана қоймай, кедендік рәсімдеу шығындарын едәуір төмендетті.

Дүниежүзілік банктің 2020 жылға дейінгі бизнес айналымы туралы есебінде, 2019 жылы Қытайдың бизнес-ортасы әлемдегі 190 экономиканың ішінде 31-ші орынды алды. Өткен жылмен салыстырғанда 15 орынға ілгерлеген. Екі жыл қатарынан іскерлік ортаны жақсарту бойынша әлемдегі алғашқы ондықтың қатарына кіріп, Шығыс Азия мен Тынық мұхиты аймағындағы ең көп реттеуші реформалары бар ел болып саналды. Сонымен қатар трансшекаралық сауда көрсеткіштері бойынша Қытайдың халықаралық рейтингі 65-ші орыннан 56-шы орынға көтерілді. Бұл қытайдың алғаш рет жоба бойынша Жапония рейтингінен асып түсуі. Қытай экономикасы 10 жыл қарқынды дамығаннан кейін, ішкі және сыртқы саудадағы негізгі экономикалық шарттар түбегейлі өзгерістер орын алды. Әсіресе, ішкі еңбек құнының тез өсуі ұзақ мерзімді қарапайым факторларға тәуелділіктен болған артықшылықтары біртіндеп азайуда. Мәселен, Вьетнам, Үндістан және басқа елдер Қытайдың төмен шығынды өндірісіне бәсекелесті. Сондықтан өндірістік шығындар тұрғысынан, Қытайдың сыртқы саудаға қатысты өндірістер дәстүрлі әдістен жаңа және жоғары технологиялық өндірістерге өзгерді, сыртқы сауда өнімі ресурстық және еңбекті көп қажет ететін төмен қосымша құндылығы бар өнімнен капиталдан, жаңа технология және қызмет көрсету сапасы жоғары қосымша құндылығы бар өнімге өзгеруде. Оған қоса төртінші өнеркәсіптік революция адамзатты және цифрлы экономика дәуіріне әкелді, әлемдік сауда тауарлар айналымынан сандық саудаға өзгерді. Бірнеше жыл қатарынан алынған мәліметтерге сүйенсек, әсіресе соңғы жылдарды алғанда, Қытай сыртқы саудасында сапалы өнім жасау сияқты өзгерістерді алға жылжытуда.

Қытайдың сыртқы сауда әдістері де өзгерді, 1999 жылы Қытайдың жалпы саудалық импорты мен экспорты шамамен 40%, ал жылдың алғашқы 11 айында, жалпы саудалық

импортпен экспортың үлесі рекордтық деңгейге жетті, яғни 59,2%, оның ішінде жалпы саудалық экспорт 58%ды, жалпы саудалық импорт 60,6%ды құрайды. Сауда әдістері көбінесе бір елдің экономикалық және технологиялық даму деңгейін көрсетеді. 2018 жылы Қытайдың трансшекаралық электронды сауда операцияларының ауқымы 9,1 триллион юаньға жетті, бұл бүкіл әлемдік транзакциялардың 40% құрайды. 2019 жылы трансшекаралық электронды сауда операцияларының ауқымы екі еселік өсуді сақтап қалды, яғни 10,8 трлн. юаньға жетті. Сонымен қатар, нарықтық сатып алу әдістері және сыртқы сауда қызметтері, интеграцияланған серіктестіктер инновациялық бизнес модельдер арқылы сыртқы сауда деңгейін едәуір төмендетіп, шағын, орта және микро кәсіпорындардың сыртқы сауда әлеуетін нығайтты.

Шетелдік инвестицияланған кәсіпорындары Қытайдың сыртқы саудасында маңызды орын алады. 2006 жылғы шетелдік инвестицияланған кәсіпорындардың жалпы импорттық және экспорттық құндылығы елдің сыртқы саудасының 58,87% құрады. Ал осы жылдың алдыңғы 11 айында шетелдік инвестицияланған кәсіпорындардың импорт пен экспорт үлесі 40,2% дейін төмендеп, керісінше Қытайдың жеке кәсіпорындарының импорты мен экспорты тез өсіп, ең үлкен сыртқы сауда субъектісіне айналды. Тауарлар саудасы саласында интегралды микросхемалар, фотоэлектриктер, телекоммуникациялар, электр энергия, медициналық жабдықтардың экспортталуы тез қарқынын басты. Сонымен қатар Қытайдың трансшекаралық электронды сауда операцияларының ауқымы 2018 жылы 9,1 триллион юаньға жетті. Бұл әлемдік транзакциялардың 40%-ін құрайды. Сондай-ақ, 2019 жылы трансшекаралық электрондық коммерция екі есеге өсті.

Қытай сыртқы саудасының дамуы тек сыртқы сауда құрылымын реттеумен ғана емес, тағы ішкі және сыртқы нарықтардың құрылымын жақсартуға септігін тигізді. 2006 жылдан бастап Қытайдың сыртқы саудаға тәуелділігі құлдырап, 2019 жылы Қытайдың сыртқы саудаға тәуелділігі одан әрі 33% - дан төмендеді. Оның ішінде экспортқа тәуелділік 18% -дан төмен болды. Бұл ішкі тауар тұтыну бұрынғыдан әлде қайда жоғары болғанын білдіреді. Қытайдың сыртқы сауда дамуы тек сыртқы сауда құрылымымен ғана емес, сонымен қатар ішкі және сыртқы нарықтардың құрылымдық тұрғыдан реттеу және әртараптандыруға байланысты. Америка Құрама Штаттары мен Еуропа, Қытайдың маңызды сауда серіктестері. Қытай АҚШ пен Еуропаға экспорты жалпы экспорт көлемінің 43% құрайды. Егер оған Гонконг арқылы экспорт саудасы қосылса, Қытайдың АҚШ пен Еуропа нарығындағы экспорт тәуелділігі 59%-ды құрайды [5]. АҚШ пен Еуропа нарықтарына тәуелді болу Қытайдың сыртқы экономикасы қауыпты жағдайда болмақ. Егер АҚШ пен Еуропа нарықтарында үлкен өзгеріс туындаса, Қытайдың экономикалық жағдайына әсер етеді. Сонымен бірге Қытай АҚШ пен Еуропа арасындағы сауда қақтығысында күрделене түседі. Бүгінде Қытай экономикасы сыртқы нарықтарға деген тәуелділігі азайып барады. 2019 жылы Қытайдың сыртқы саудаға тәуелділігі 33% -ға төмендеп, экспортқа деген тәуелділік 18% -ға төмендеді.

Қытайдың сауда министрлігі берген статистикасына сәйкес, қазіргі таңда Қытайда 230-дан астам сауда серіктестері бар. Арасындағы 130 сауда серіктестердің ең ірі үш саласы Қытайдан импортталады. Әсіресе «Бір белдеу - бір жол» бағдарламасы аясындағы мемлекеттер Қытайдың сыртқы саудасына жаңа нарықтық даму әкеліп, өзара сауда ынтымақтастығын тереңдете түсті. Алдыңғы 11 айда Қытайдың АСЕАН-мен жалпы сауда құны 3,98 трлн. юань болып, былтырдан 12,7% -ға артып, Қытай сыртқы саудасының 14% құрады. АСЕАН алғаш рет АҚШ-ты озып, Қытайдың екінші ірі сауда серіктесі болды. Қытай «Бір жол - бір белдеу» бағдарламасы аясындағы мемлекеттерге экспорты 8,35 трлн. юань құрады, бұл бойынша 9,9% өсім көрсетіп, елдің жалпы өсу қарқыны артқан.

Біріншіден, ашық және еркін орта жарату. Осы уақытқа дейін Еуропа, Азия Тынық мұхит, Оңтүстік Америка және Африка елдеріндегі еркін сауда серіктестер сыртқы сауда көлемінің 38% -ын қамтиды; Қытай тиісті өңірлермен сауданы ырықтандыру үшін қолайлы жағдайлар жасап, жоғары өлшеммен еркін сауда аймақтарын белсенді түрде құруда; қытай импортты белсенді түрде кеңейтіп, импорт тарифтерін төмендетіп отырды. Соған байланысты импорттық институционалдық шығындарда азайды. 2018 жылы тарифтердің жалпы деңгейі 9,8% -дан 7,5% -ға дейін төмендеді, орташа алғанда 23% -ды құрады. Қытайдың халықаралық импорттық көрмесін өткізу арқылы жаһандық сауданы дамыту ашық және еркін орта жаратты, бұл Қытайдың сауда тепеңдікті және сауданың мықты дамуына оң әсерін берді. Екіншіден, Қытай сыртқы сауда жүйесінде жаңа тапқырлық жасап, басқару инновациялары мен сервистік инновацияларды ілгерілетуде, жаңа сауда форматтары мен жаңа үлгілерді белсенді игеріп, сыртқы сауданың трансформациясы мен жаңаруын алға жылжытуды жалғастыруда. Үшіншіден, корпоративтердің дамуы және модернизация қарқыны тездеп, кәсіпорындар сыртқы сауда бәсекелесіндегі жаңа артықшылықтар, технология зерттеу және әзірлеуге назарын аударып, бренд құру мен қызмет

көрсету сапасын арттыра түсті. Жоғарда айтқандай, 2019 ж. Қытай сыртқы саудасы түрлі саясатпен негізделе отырып, ілгері күштермен нарықты кеңейту арқылы өз орнын сақтап қалды. Бірақ, 2019 ж. Қытай мен АҚШ арасындағы сауда қақтығысы Қытайдың бүкіл саяси және экономикалық құрылымына қатты ыңғайыздық тудырды.

АҚШ пен Қытай арасындағы сауда дамуы 2018 жылы басталған [6]. Вашингтон Пекинді «Бизнесті әділетсіз жүргізді» деп айыптайды. Бұған дейін Дональд Трамп Қытай тауарларына салықты өсірген. Кейін Қытай да осындай қадамға барған. АҚШ арасындағы сауда соғысы басталғалы бері, «Қытай құлдырап барады», «Қытай экономикасы дағдарыстың батпағына батуда», «АҚШ-тың сауда соққысы Қытайды есеңгіретіп тастады» секілді пайымдаулар мен жалған сөздер көбеюде. Айтса айтқандай, соңғы 30 жылда екі орынды санмен өскен Қытай экономикасы, бірнеше жылдардан бері қарқынын бәсеңдетіп алғаны белгілі. 2019 жылғы 6 пайыздық өсімге қанағатпен қараған ел, 2020 жылда 5 пайыздық қарқынды сақтай алар-алмасына бәс тіге алмай отыр. Әрине, оның себептері алуан түрлі [7]. Ал 2020 жылы 15 қаңтар күні Вашингтонда АҚШ президенті Дональд Трамп пен Қытай мемлекеттік кеңесінің вице-премьері Лю Хэ екі ел арасындағы сауда-экономикалық келісімінің бірінші бөлігіне қол қойды. Құжатқа сай, АҚШ алдағы екі жылда Қытайға импорт көлемін 200 миллиард долларға өсіруі тиіс [8]. Бұдан бөлек, Қытай тауарларына салынатын америкалық салық та азаюы керек. Келісім де екі ел арасындағы сауда дауын реттеу жағы да қарастырылған. Келісімде интеллектуальды жекеменшікті қорғау, америкалық тауарларды, соның ішінде ауыл шаруашылығы және энергетика тауаларын сатып алуды көбейту, АҚШ-тың қаржылық қызметтеріне салынған кедергілерді алып тастау, АҚШ пен Қытай арасындағы сауда қарым-қатынасындағы тепе-теңдікті қалпына келтіру жайы да айтылған. Бұған қоса, Қытай бірнеше салада үлкен реформалар жасауы тиіс [9].

Қорыта келе, Қытай экономикасының ахуалы Қазақстан үшін ғана емес, барлық әлемге маңызды. Ши басшылығындағы ҚКП соңғы 40 жылда жеткен жетістіктері елдің ғаламдық нарыққа кіріп, өзге мемлекеттермен барыс-келіс, алым-берім жасауының, ішкі экономикада нарықтық қатынастарды енгізудің нәтижесі екендігін терістеп, Дэн салып кеткен прагматизм жолынан тайқып, социалистік идеологияға тізгін беріп, елді әлемдік ілгерілеудің үрдісінен бөтен бағытқа алып барады. Осы замандану мен реформалаудың жемісін енді көре берген Қытай халқы үшін мұны кері кету деп бағаламасқа амал жоқ.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *США и Китай достигли важных торговых соглашений // Взгляд, 12 октябрь 2019.*
2. *Международное французское радио/中文/公民论坛/20200116夏明：中美贸易战给2019年的中国带来了极大冲击. <http://www.rfi.fr/cn/>*
3. *Қытай-АҚШ арасындағы сауда қақтығысы forbes.kz/forbeslife.2020.13 января. https://forbes.kz/life/opinion/ash_pen_yitay_arasyndayi_sauda_soyisyi_nege_ushyiyui_mmkn/?*
4. *<http://www.cinic.org.cn/xw/cjxw/703192.html>*
5. *Nyshka Chandran, Everett Rosenfeld. China announces it's imposing new tariffs on 128 US products (англ.). CNBC.com (01.04.2018). Дата обращения 5 октября 2018.*
6. *Donald J. Trump. Presidential Memorandum on the Actions by the United States Related to the Section 301 Investigation. Whitehouse.gov (22.03.2018). Дата обращения 5 октября 2018.*
7. *Трамп подписал меморандум о введении торговых ограничений против Китая // РБК, 22 марта 2018.*
8. *Трамп сообщил о позитивных перспективах заключения торгового соглашения с КНР. <https://www.kommersant.ru/doc/4017571> (30 июня 2019). Дата обращения 1 июля 2019.*
9. *policy/<https://www.bbc.com/news/election-us-2016-36185012>*